

Владислав Мороко

ВИБОРИ 2006 і 2007 рр., НА ТЛІ ПЕРМАНЕНТНОЇ
ПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ

У статті дається аналіз виборчих кампаній до Верховної Ради України в 2006 – 2007 рр. Пропонується розглянути їх хід як показовий для вітчизняної політичної реальності загалом.

Ключові слова: *Партія, партійна система, вибори, політичні технології*

Vlad V. Moroko. "Twin" election 2006 – 2007 amid permanent political crisis in Ukraine. The paper provides an analysis of election campaign to the Verkhovna Rada of Ukraine, 2006 – 2007. Suggested to consider their course as is typical for domestic political reality in general. Party, party system, elections, political technologies

Одним з наслідків суспільно-політичної кризи 2004 – 2005 рр. стало внесення істотних змін у виборче законодавство. Політичним бомондом країни було запропоновано новий варіант – пропорційна система. Але вже за п'ять років ті самі гравці виступили з ініціативою повернення до пропорційно-мажоритарної системи. Мотивація – вибори на виключно партійній основі не виправдали сподівань і стали причиною системної державотворчої кризи. Втім, це лише слова. Реальні ж причини загострення проблем у країні знаходяться не у «правильному» чи «неправильному» форматі виборів, а в самому суспільстві загалом, у його еліті зокрема. Ілюстрацією чого і стали виборчі кампанії 2006 – 2007 рр.

Незважаючи на те, що ці події відбувалися нещодавно, стосовно них уже маємо певний обсяг досліджень. У них зазвичай розглядаються або законодавчі новації того часу, або політична боротьба та діяльність окремих партій на тлі виборчих кампаній і вплив останніх на соціально-політичну реальність країни [1 — 5]. На нашу ж думку, ці дві кампанії щодо виборів парламенту слід розглядати, в першу чергу, як процес, що мав витоки в «помаранчевій революції» і був прикладом адаптації вітчизняною елітою загальносвітових засад функціонування громадянського суспільства, зокрема права громадян впливати на державну політику через

недержавні об'єднання. У випадку України – через політичні партії, які згідно з нормами закону стали єдиним гравцем у ході виборів 2006 – 2007 рр.

Проте результати виборів, а особливо міжвиборчий період, засвідчили, що в країні залишилися попередні принципи реагування на волевиявлення громадян – політична корекція на користь тієї чи іншої бізнес-владної групи. Відповідь на питання, чому таке стало можливим, і дає аналіз виборів до ВР України саме як «здвоєних», тобто таких, що мали перманентний характер. Тому коректно стверджувати, що кампанія 2006 р. дістала продовження в 2007 р. З огляду на це, ми вважаємо, що для більш точного розуміння подій цілого періоду та визначення їх впливу на хід побудови громадянського суспільства в цілому і еволюції партійної системи зокрема обидві кампанії слід аналізувати як єдине ціле.

Для «здвоєних» виборів було притаманним:

1. Короткий часовий проміжок, що минув від попередньої виборчої кампанії

Це вплинуло на основний зміст передвиборчих гасел. Боротьба між двома основними політичними таборами 2004–2005 рр., таким чином, подовжилася на наступні два роки. Обмаль часу та неможливість досягнути будь-яких позитивних наслідків від діяльності в царині покращання життя громадян спонукали політичну еліту шукати нові шляхи до електоральних перемог. Як і під час президентських переговорів, з усього різноманіття інструментів політичної боротьби обирали провокування громадянського протистояння на тлі корупційних скандалів у вищих ешелонах влади. Під час виборчої кампанії 2006 р. – це звинувачення з боку одного з колишніх лідерів СДПУ(О) О. Зінченка представників групи «Разом» у лобюванні ними власних інтересів через наближеність до Президента. Під час виборчої кампанії 2007 р. звинувачення на адресу міністра МВС Ю. Луценка в тому самому, з боку ПР і лідерів СПУ. В першому випадку наслідком стала відставка Кабміну, очолюваного Ю. Тимошенко, у другому – переформування Кабміну В. Януковича. Результатами політичних скандалів в обох випадках скористалися лідери політичних партій. У 2005 – 2006 рр. це дозволило надати виборцю логічного пояснення того, чому партії, що входили до коаліції «Сила народу», йдуть на вибори окремими списками: тому що не бажають мати нічого

спільного або з «корупціонерами» з НУ, або з наклепниками з БЮТ. У 2007 р., закріпивши цю саму тезу, ще й переформували склади обох блоків за рахунок або нових членів, або «нових» політичних сил – «Народна самооборона» на чолі з екс-членом СПУ Ю. Луценком у складі НСНУ. З іншого боку, такі відверті промахи націонал-демократів надали «повне право» ПР претендувати на роль виразника сумління політичного бомонду, що має у власних лавах «кришталево чисті» особистості, і паралельно вважати себе, незважаючи на всі намагання тих самих об'єднаних соціал-демократів у 2005 р. та СПУ в 2007 р. створити мегаблок з політичних партій навколо «регіонів», єдиним представником Півдня та Сходу України. У 2006 р. це призвело до того ж, що і в протилежному таборі – «біло-блакитні» пішли на вибори декількома списками. Зокрема, ПР, ВБ «НЕ ТАК!», Народний блок В. Литвина тощо. А в 2007 р. «партія Донбасу» остаточно поглинула партійний актив власних сателітів – СДПУ(О), ВІЧЕ, ПППУ, ТПУ, «Нова Генерація», ПСПУ, СПУ.

2. Максимальне використання іміджу лідера партії

Обидва табори використали традиційний для президентської кампанії метод заохочення до голосування громадян України – вибір не між ідеологіями та партіями, а між конкретними політиками. Роль особистості у партійно-політичній боротьбі досягла максимального рівня. Провідні партії 2006 – 2007 рр. використовували, в першу чергу, не ідеологію, а харизму лідера. Так, на вибори 2006 р. під прапором Президента України йшли 6 партій у складі ВБ НУ. Ще 22 були в складі іменних блоків БЮТ, В. Литвина, Н. Вітренко, Ю. Костенка та І. Плюща, Ю. Кармазіна, Б. Олійника та М. Сироти, Є. Марчука, П. Лазаренка тощо. ПР, у свою чергу, використала як бренд Голову партії В. Януковича. Як протилежність до конкретної групи політиків, назвавши власний блок «НЕ ТАК!», позиціонувало себе виборче об'єднання СДПУ(О), ВПО «Жінки за майбутнє», ВО «Центр», РПУ. Робилося це навіть на шкоду «розкрученому» іміджеві об'єднаних соціал-демократів.

Те саме відбулося і під час виборів 2007 р. Було досягнуто апогею абсурду – на політичній арені з'явився блок КУЧМА. Окрім того, політичні партії, що входили до складу іменних блоків у 2006 р., опинилися у 2007 р. в інших об'єднаннях. До БЮТ приєдналася ПРП, а ВБ НУ, змінивши

назву на НУНС, поповнився ПП «Вперед Україно!», УНП, ЄПУ, ГП ПОРА, ПЗВ, втративши ПППУ та КУН. Блок В. Литвина перестав бути «народним», залучив до свого складу ТПУ і залишив за рамками об'єднання ВОЛ «Справедливість» і УСелДП, давши життя новим об'єднанням та варіантам виборчих комбінацій. Як наслідок, зникли з політичного обр'ю 6 іменних виборчих союзів.

3. Активне використання інструментів з арсеналу прямої демократії, як частини передвиборчої стратегії

Так, у 2006 р. СДПУ(О) провела галасливу кампанію зі збору підписів щодо проведення референдуму з питань НАТО та мови. Єдиною метою цієї політичної акції була паралельна до партійної мобілізація якнайширших верств населення, що співчують ідеям партії. Зібравши декілька мільйонів підписів, відразу ж після виборів соціал-демократи забули про власну ініціативу, лише періодично «витягували» її як зайве нагадування про своє існування. У кампанії 2007 р. ідею з референдумом підхопили обидва табори. БЮТ – щодо нової редакції Конституції. НСНУ бачив референдум з питань зняття депутатських привілеїв та недоторканності. ПР вимагала цього самого, але щодо Президента та вищих держслужбовців. Як і після закінчення попередньої кампанії, про свої вимоги партії, що потрапили у парламент, забули. А намагання НСНУ законодавчо зняти депутатські привілеї через зміни в Конституції більше нагадувало фарс. Справа в тому, що не Конституція, а Закон України «Про статус народного депутата України» визначає пільги та привілеї народних обранців. І зміни до нього можливі за підтримки простої більшості, а не кваліфікованої, якої в парламенті VI скликання вочевидь не було. Тим САМим партії знов не виконали власних передвиборчих обіцянок і паралельно з цим нівелювали ідею прямої демократії у вигляді референдуму.

4. Приховане використання «адмінресурсу»

Як і на попередніх виборах, під час ведення кампанії і, особливо, під час підрахунку голосів в Україні використовувався «адмінресурс». Особливістю 2006 – 2007 рр. стало лише приховування цього процесу, в першу чергу внаслідок формування виконавчої гілки влади партіями, які проголошували гасла боротьби саме з цим ганебним явищем. Однак

аналіз результатів виборів чітко вказує на його застосування під час обох кампаній. Утім, була головна відмінність. Цього разу такий спосіб впливу на результати виборів застосували всі політичні гравці. Рівень використання залежав від рівня можливостей або регіону впливу.

Найбільш явно його можна побачити, аналізуючи чисельність виборців. Ми вже розглядали ці дивні коливання під кутом дослідження процесу творення партій шляхом ілюзії електоральної підтримки та в процесі аналізу виборчих кампаній попередніх років [6; 7, С. 154–155]. Збереглися вони і цього разу. Досить сумнівною видається теза, що з 1994 до 2007 рр. кількість виборців зросла на 1 077 716 осіб. Насправді, за динаміки щорічної смертності в межах 600 – 700 тис. осіб кількість громадян у віці понад 18 років за цей час зменшилася на 848,7 тис. Констатуємо й, на наш погляд, інший промовистий факт. У 2007 р. видрукували бюлетенів на 1 476 729 більше, ніж було виборців попереднього року. Щодо кількості громадян, що були внесені в реєстр, то їх теж, порівняно з 2006 р., стало більше на 1 516 083 особи. А це 6,5 % від кількості виборців в 2007 р.

Іншим проявом використання адміністративного тиску стало голосування на закритих ділянках, зокрема у в'язницях. Показовими є результати виборів у 2006 р. у подібних закладах на території Запорізької області. Вони засвідчили очевидне застосування «адмінресурсу» на користь СелПУ: її 6,91 % в разі перевищують загальноокружний – 1,01 % – та загальнодержавний – 0,31 % результати. Те саме відбулося і у випадку з БЮТ. Отримані тут 18,46 % вдвічі перевищували результат як у ТВО – 9,58 %, так і в області – 10,89 %. Схоже спостерігалось і під час виборчої кампанії 2007 р., але тепер на користь НСНУ, СПУ та БЮТ. А на ДВК № 94 (Оріхівський ізолятор тимчасового утримання Оріхівського РВ УМВС України в Запорізькій області) «морозівці» отримали 100 % «ЗА» [8]. (Правда, тут у виборчі списки було внесено лише одну людину, мабуть, соціаліста).

5. Поразка «лівих» та переформовування регіонів впливу партій націонал-демократичного табору

Показовими виявились і результати виборів. Ми порівняли їх з аналогічними волевиявленнями минулих періодів (додаток А).

*Лідери перегонів протягом кампаній
1998 – 2007 рр. за регіонами*

	АТО	1999	2004	1998	2002	2006	2007	1998	2002	2006	2007
				1 місце				2 місце			
1	Волинська	ЛД*	Ю	НРУ	НУ	БЮТ	БЮТ	НП	БЮТ	НУ	НУНС
2	Житомирська	ЛД	Ю	КПУ	НУ	БЮТ	БЮТ	СПУ-СелПУ	КПУ	ПР	ПР
3	Закарпатська	ЛД	Ю	СДПУ(О)	НУ	НУ	НУНС	НРУ	СДПУ(О)	БЮТ	БЮТ
4	Івано-Франківська	ЛД	Ю	НРУ	НУ	НУ	БЮТ	ВВ НФ	БЮТ	БЮТ	НУНС
5	Київська	ЛД	Ю	КПУ	НУ	БЮТ	БЮТ	СПУ-СелПУ	СПУ	НУ	НУНС
6	Кіровоградська	С	Ю	КПУ	КПУ	БЮТ	БЮТ	СПУ-СелПУ	СПУ	ПР	ПР
7	Львівська	ЛД	Ю	НРУ	НУ	НУ	БЮТ	ПРП	БЮТ	БЮТ	НУНС
8	м. Київ	ЛД	Ю	КПУ	НУ	БЮТ	БЮТ	НРУ	БЮТ	НУ	НУНС
9	Полтавська	С	Ю	КПУ	СПУ	БЮТ	БЮТ	СПУ-СелПУ	НУ	ПР	ПР
10	Рівненська	ЛД	Ю	НРУ	НУ	БЮТ	БЮТ	НП	"За Єдину Україну!"	НУ	НУНС
11	Сумська	ЛД	Ю	КПУ	НУ	БЮТ	БЮТ	ПСПУ	"За Єдину Україну!"	НУ	НУНС
12	Тернопільська	ЛД	Ю	НРУ	НУ	БЮТ	БЮТ	ВВ НФ	БЮТ	НУ	НУНС
13	Хмельницька	ЛД	Ю	СПУ-СелПУ	НУ	БЮТ	БЮТ	КПУ	КПУ	НУ	НУНС
14	Чернівецька	ЛД	Ю	КПУ	НУ	БЮТ	БЮТ	НРУ	СДПУ(О)	НУ	НУНС
15	Чернігівська	С	Ю	КПУ	НУ	БЮТ	БЮТ	СПУ-СелПУ	КПУ	ПР	ПР
2	Донецька	ЛД	Я	КПУ	"За Єдину Україну!"	ПР	ПР	ВВ ТУ	КПУ	ПСПУ	СПУ
3	Запорізька	С	Я	КПУ	КПУ	ПР	ПР	ПЗУ	СДПУ(О)	БЮТ	БЮТ
4	Луганська	С	Я	КПУ	КПУ	ПР	ПР	ВВ ТУ	"За Єдину Україну!"	ПСПУ	КПУ
5	м. Севастополь	ЛД	Я	КПУ	КПУ	ПР	ПР	НДП	"За Єдину Україну!"	ПСПУ	КПУ
6	Миколаївська	С	Я	КПУ	КПУ	ПР	ПР	НДП	"За Єдину Україну!"	БЮТ	БЮТ
7	Одеська	ЛД	Я	КПУ	КПУ	ПР	ПР	ПЗУ	"За Єдину Україну!"	БЮТ	БЮТ
8	Харківська	ЛД	Я	КПУ	КПУ	ПР	ПР	ПСПУ	"За Єдину Україну!"	БЮТ	БЮТ
9	Херсонська	С	Я	КПУ	КПУ	ПР	ПР	СПУ-СелПУ	НУ	БЮТ	БЮТ
10	Черкаська	С	Я	СПУ-СелПУ	НУ	БЮТ	БЮТ	КПУ	СПУ	СПУ	НУНС
11	АРК	С	Я	КПУ	КПУ	ПР	ПР	"Союз"	СДПУ(О)	НУ	НУНС

* Умовне скорочення прізвищ кандидатів, що зайняли перше місце в регіоні за результатами останнього туру голосування під час президент-

ських виборів 1999 та 2004 – 2005 рр.: ЛД – Л. Кучма; С – П. Симоненко; Ю – В. Ющенко; Я – В. Янукович

Реальністю став вплив штучного громадянського розколу 2004 – 2005 рр. У першу чергу в секторі партії влади часів Л. Кучми та умовної лівої опозиції. Поклавши в основу кампанії всі гасла, які з успіхом використовувала ліва частина партійного спектра, ПР забрала на цих виборах і її електорат. Так, на виборах 2006 р. приголомшливу, але закономірну поразку мала СДПУ(О), в 2007 р. – СПУ втратила на користь ПР позиції в усіх областях, навіть в АРК, КПУ. В Центральній та Північній Україні умовне перше місце комуністів відійшло до ВБ НУ в 2002 р., а в 2006 – 2007 рр. – до БЮТ.

Щодо комуністів, то, на нашу думку, є й інша причина їх поразки. В першу чергу, це умовність КПУ як опозиційної сили, так і партії лівого напрямку. Доти, поки вона була потрібна чинній владі як комфортний опонент, ця партія отримувала високі відсотки. В період, коли питання втрати влади стало актуальним, владна та бізнес-еліта перестали гратися з комуністами і лівими загалом і «відібрали» майже все. Про це свідчать результати в базових областях – Донецькій та Луганській, де навіть відсоток голосів проти всіх був найнижчий за всю історію виборів. У 2002 р. він коливався в межах від 1,8 до 4,5 %, а на виборах 2006 – 2007 рр. був меншим за 0,8 %. Тобто, на користь ПР забирався все, що можливо. Втратили поступово вплив з цих же причин і ПСПУ, ВОЛ «Справедливість», ВО «Братство».

Поруч з цим очевидною стала і втрата позицій НСНУ, в першу чергу як партії Президента. Всі її електоральні перемоги протягом 2002 – 2006 рр. перехопив БЮТ, який в 2007 р. залишив партнерам по революції лише лідерство на Закарпатті. Та й те умовне, оскільки різниця між першим місцем нашоукраїнців і самооборонців та другим місцем БЮТ і третім ПР становила лише декілька відсотків.

6. Партійне переформатування бізнес-еліти та консервація партійно-господарської номенклатури в новій політичній конструкції країни

Вкотре зазначимо, що реальним результатом будь-якої партійно-політичної боротьби в Україні стає перерозподіл владних повноважень. Не стали винятком і останні роки. Активну участь у цьому процесі взяли виключно політичні

партії, підтримані ФПГ. В свою чергу, великий бізнес не був представлений лише однією політичною силою. А тому невдачі одного політичного проекту компенсувалися перемогами іншого. Втративши СДПУ(О), бізнесмени комфортно почуваються в ПР. Бізнес-еліта останньої не мала нічого проти голови РНБО Р. Богатирьової, а значить, правої руки Президента В. Ющенка. ФПГ «Фінанси і кредит» делегувала своїх представників і в БЮТ, і в НУНС, а відповідно, і у владу (міністерство ЖКХ) і т.д. Тоді виникає питання: чому криза 2004 р. не знайшла розв'язання до 2007 р.? Відповідь на це може дати аналіз динаміки змін присутності старої партійно-господарської еліти в новій, яка, за визначенням, мала б бути контрелітою до попередньої радянської.

Так, на перший погляд процеси в країні були тотожні аналогічним в інших державах колишнього СРСР. У 90-х рр. колишня номенклатура мала відсоток присутності від 87 % в Кабміні до 93 % в РНБО та від 74 % серед голів парламентських комісій ВРУ 12 скликання до 95 % в ВР України II скликання. За ці роки її частка зменшилася. Проте різниця між 1990 р. і початком XXI ст. настільки незначна, що це дає нам право стверджувати факт відсутності кардинальних змін. Вони мають виключно природний характер, у часовому проміжку корелюючись з процесом зміни поколінь. Єдине різке зниження до 47 % серед міністрів Кабміну Ю. Тимошенко зразка 2005 р. було наслідком збільшення частки бізнес-еліти до 43 %. Ті самі причини викликали зниження відсотка колишньої еліти до 74% серед голів комітетів парламенту V скликання, та, з часом, і у складі РНБО в 2006 – 2008 рр. На перший погляд, незрозуміле зростання экс-номенклатури до 92 % у складі РНБО 2005 р. зі збільшенням бізнес-еліти до 33 % має логічне пояснення в природі формування останньої та зміні її пріоритетів. Поряд з цим, не лише персонально у владі залишилася партійно-господарська номенклатура. Хоча багатьма дослідниками і обґрунтовується теза про те, що номенклатура тими або іншими засобами перейшла в нові структури влади пострадянських країн, дійсність дещо інша. Де-юре нові державні інститути де-факто такими не стали. Отримавши нові назви, вони продовжили традиції державного будівництва часів СРСР. Зокрема, законсервували звичай «номенклатурних війн», який полягав у протистоянні партійної і радянської номенклатур у боротьбі за першість у владі. Тобто, система

вибудовувалася під себе і під традиції компартійного стилю керівництва, які зрозумілі виключно номенклатурі. А тому те, що називають системною кризою влади, насправді є продовженням традиції внутрішньополітичної боротьби в КПРС, перенесеної на партійну систему сучасної України.

Таким чином, закладені позитивні тенденції в ідеї проведення парламентських виборів на партійній основі в Україні мали негативні наслідки. В першу чергу і внаслідок відсутності реальних важелів впливу на політичну еліту у громадян країни. «Здвоєні» вибори 2006 – 2007 рр. не наблизили країну до кращих світових політичних стандартів. Вони лише поглибили кризу в суспільстві і майже завершили процес зведення принципів побудови держави на демократичних засадах до політичного абсурду і фарсу.

1. Романюк А. Оцінка переваг і проблем пропорційної виборчої системи на прикладі країн Західної Європи та у світлі парламентських виборів в Україні у 2006 році / А. Романюк // Вибори та демократія. – 2006. – № 3 (9).

2. Ключковський Ю. Пропорційні вибори і розвиток партійної системи в Україні / Ю. Ключковський // Вибори та демократія. – 2006. – № 3 (9).

3. Бевз Т. А. Трансформація виборчої системи в умовах української політичної дійсності / Т. А. Бевз // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. – 2010. № /6 (50) – С. 6–17.

4. Луценко Є. М. Вибори до Верховної Ради України 2006 року: гендерний вимір / Є.М. Луценко // Вісн. Держ. акад. керів. кадрів культури і мистец. – 2006. – № 3. – С. 120–125.

5. Конотопцев О. С. Передвиборчі програми політичних партій і блоків на парламентських виборах як відбиття перспектив розвитку місцевого самоврядування в Україні / О. С. Конотопцев // Актуальні проблеми державного управління. – 2009. – № 1(35).

6. Мороко В. В. Розбудова партійних структур шляхом творення ілюзії електоральної підтримки (друга половина 90-х рр. XX ст. – поч. XXI ст.) / В. В. Мороко // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя : Просвіта, 2006. – Вип. XX. – С. 300–308.

7. Мороко В. В. Партійне будівництво в сучасній Україні (1996 – 2010 рр.). Монографія / В. В. Мороко – Запоріжжя : «АА ТанDEM», 2010. – 208 с.

8. Офіційний сайт ЦВК. Режим доступу : [http : //www.cvk.gov.ua/](http://www.cvk.gov.ua/)